

նէն , որ կարնոյ մէջ ըլլալիք քննու-
թեանց Գեր. Առաջնորդն ալ ներկայ
գտնուի :

Կը յիշեն ընթերցողք թէ Վանե-
ցի Արժ. Պօղոս վարդապետին դէմ
եղած ամբաստանութիւնները քննող
դատական Մանասէր Գրիգորի
կան ամբաստանութեանց վերաբեր-
եալ կէտերուն քննութիւնն աւարտելով
տեղեկագիր տուած է խառն ժողո-
վոյն , և խառն ժողովն ալ այն տե-
ղեկագրին վրայ ամբաստանողաց դի-
տողութիւնները լսելէ ետեւ իւր վը-
ճիւղը պիտի տայ :

Ամբաստանողք իրենց փոխանորդ
Պատմահեան Սեդ. Սերովբէ Էֆէնտի
միջոցաւ՝ իրենց գլխաւորութիւնները
ներկայացնելէ ետեւ , նորա պատճե-
նին հրատարակութիւնը խնդրած են
մեր անկողմնակալութենէն :

Ահաւաստիկ :

Բարձրանոր՝ Արապան հախազած
և Գերատախա հեղքը տեսնակալը .

Արեւելեան Պօղոս վարդապետի վրայ
եղած ամբաստանութեանց քննութեան
համար կարգեալ դատական մասնաժո-
ղովի 2 փետրվար 1875 թուականաւ առ
դատականի խառն ժողովը ուղղած Տե-
ղեկագրին պարտաւորութեանը վերահա-
սու եղանք , որ կըսէ թէ , « նկատելով որ
ամբաստանողաց ամեն դիւրութիւն և
նոր պայմանաւորութեան շնորհուրէն զինի՝
դարձեալ իրենց ամբաստանութիւնքն
անտարադրաց մնացած են , նկատելով որ
Պօղոս վարդապետ թէ և երբեմն երբեմն
ապականիքը դարձեալ ըլլալ խոտորանած
է , բայց այնպիսի ժամանակ մը՝ յորում
այդպիսի դանախութիւնք մայրաքա-
ղաքին մէջ ընդունուած ստորութիւն
մէջին թող յիշելու յիշելու թող յիշելու
երկ մը մէջ , ուստի այս ալ իւր ժամա-
նակի բերութեան և տեղական սովորու-
թիւն մը ըլլալով՝ դատաւարութեան
պատճառ մը չէ , նկատելով որ անհա-
պական ամբաստանութեանց մէջ յիշեալ
վարդապետին վրայ դատաւարութեան յան-
ցանք մը գտնուած չէ , խնդրոյն վերջ-
նական որոշումը պատկանելի ժողովոյդ
կը ձգէ :

Տեա՛րք իմ . Ձեր արդարաւորութեանը
ապաւինելով կը մտաշիմ այսօր անաչառ
առեւելի և երկնայեան որ իւր խորին
ուշադրութիւնը չզրկեալ Տեղեկագրին
եղբայրացութեանց մասին իմ բնիկը
գլխաւորութեանց , միանգամայն շնորհք
ինձ օրինական կատարեալ ազատութիւն
խոսելու , և ապահովութիւն , որպէս զի
Տեղեկագրին՝ օրինաց և արդարութեան
անհամաձայն , մէն մի կէտերը մի առ մի
յանդիմանելով՝ ամբաստանելոյն այլ և
այլ դարձուածոց և պատիւարտ ասաց-
ուածոցը ներքեւ սրբեայ և պարտակ-
եալ ճշմարտութիւնն տին յանդիմանեա-
լեան հանեմ անաչառ առեւելի առջեւ :

Արդ՝ որովհետեւ տեղեկագիրքն յայտ-
նապէս անարտ կը յայտարարէ դա՛մ-
բաստանեալն , որով լսելոյն և բնական
նաբար իւր գրգռանքը պարտաւոր կը հան-
դարձանաւորեալ վրայ որոյ իրաւունք կու-
տայ ինձ նախ այս ամբաստանութեանց
ենթակեալ եղալ Դանիէն ո՞վ և ո՞րպիսի
մարդ մը ըլլալուն վրայ խօսի :

Եկեղեցւոյ սրբազան պաշտամանը
կոչուելին առաջ ամբաստանելոյն կեն-
ցողաւորութեանը վրայ , որ մեր այժ-
մաւ դատաւարութեան էնէն դուրս ըլլալով
թէ և չեմ , ուղեր խօսիլ , այլ Պօղոս վա-
րդապետին 16 փետրվար 1870 թուականաւ առ
Շարան պէյ դրած նամակին սաքանի մը
տողերը մէջ բերել անօգուտ չեմ համա-
րիլ . Պօղոսը այդ յիշուի մի տաճիւ-
ական տարականութեան վարժաւ վարժեալ գաւն
քանին շարաշար ծառայութեանը ար-
տաքոյ տանջելով դիտեմ . . . զի նա՛
ծոր ցանքան տան խնոցս անեալ տաճիւ-
ական եղեւնադործաց . . . զինչ ծանր
են նախ ի սպաննելի գոյի կամ գերիւ-
զեղուի խնդրել անկողն անձինս , իրից
հորաւ մեռեալ է ի շարխոս :

Իսկ եկեղեցականութեան ժամանակ

անոր ունեցած վարուց և բարուցը դա-
լով , Վանայ առաջնորդ Եղեանիս եւ
պիտակաւ 23 դեկտ. 1869 թուականաւ
վարձութեան անգամայն միայն դրած նա-
մակին մէջ այսպէս կը գրէ . « Պօղոս վա-
րդապետ յայտնի է թէ՛ անհնարին բար-
« կացող խաղաղարար , իրօնաւորաց և մո-
« ճեղին մէկն է : Սրբապետին այս խօսքե-
րը ամբաստանեալն իւր խօսքերովն ու
զորքերովը մի ըստ միովէ հաստատած
ըլլալով՝ մեր և չեմք վարանիլ մի առ մի
յիշատակել :

Այս այն Պօղոսն է , որուն դէմ Վա-
նէն ի Պատրիարքարան տեղացած ան-
թիւ և անհամար բողոքներուն վրայ ,
Ազգ. վարչութիւնը 1860ին Պօղոս բերել
կուտայ , և ընդ նախադաճութեան
ներկայ Սրբապետ Պատրիարքի կարգեալ
մասնաժողովը առաջը դատուած ատե-
նը , այն ինչ Յ հոկտ. 1860 ի նստին մէջ՝
երբէք վանահայր չըլլալու և ամենին Վա-
նայ սահմանը չմտնելու դատաւարութիւ-
նը կը լսէ , անմիջապէս այդ վճիռն առա-
վառ կոխելով՝ փախտեալով Պոնտոսի
տիւնց վրայ կամրանայ , և իւր կոչման
պահուն եկեղեցւոյն և կրօնքին հաւա-
տարիմ մնալու համար ըրած ուխտն ու
երդմբ դրմէրով՝ կը խնայուի այն ցամ-
նայից և սպասմանական ազդարարութիւ-
նը յորում՝ « թէ՛ որ զինքը՝ առանց քննու-
թեան կանգնուելու ի Պօղոս կոչուց անա-
պաւի վանահայր կը ճանչնան նե՛ » լաւ ,
սակա թէ ոչ՝ հաւովմականութեան դի-
մել կ'ապաւնայ :

Պօղոսի բարկարարութեան և կրօ-
նատեցութեան մասին վերջիվերջ Վա-
նայ վարդապետին նոյն նամակին սաքա-
նի մը տողերն ալ տեսնելու , « Եւ առանց
« ինչ կրեալ դեկեղեցական ապաւինարու-
« թիւն , ի լուսնալ զողի իւր ի զող-
« արագործ քրդաց դարձահաւանութեան ,
« արագ ի կարգն վազեալ քրիստոնէական
« մեղքու արեւմտեղ որմ թէ՛ կենսե՛ » իւր Վա-
նայ փոխ-առաջնորդ Թադէոս վարդա-
պետ՝ է յունվար 1861 թուականաւ առ
Սրբապետ Պատրիարքն ուղղեալ նամակին
մէջ այսպէս կը գրէ . « Եւ վանայ սահմանը
« փոխ ընդ բազումն ի՛նչ անց ժողովոյդ սք-
« ւե ընդ այս զանգութիւնն սմին իրի ոչ
« ճարել ի հոգեւոր պաշտամունք մերձե-
« ճեալ . . . այլ ընդ վերջ տպատարու-
« թեամբ . . . և վերձեանայ իսկ ի հո-
« ճեւոր պաշտամունք » :

Տեա՛րք , Տեա՛րք իմ , թէ՛ որ աստի-
ճան բարկացող և կրօնատեաց մէկն է
ամբաստանեալը , քանի որ իւր այս մե-
լութիւնը և անօրէնութիւնը իւր ստո-
րագրութիւնը կրող նամակաւ հաստատ-
ուած են , զոր ինչն իսկ չկրնայով սերա-
նալ իւր դատաւարութեանը ինքնին
իսկ վճռած է :

Այս այն Պօղոսն է , զոր 1860 նոյ-
2 ին միջոցեւ կրօնական ժողովը վանա-
հայր ըլլալու իրաւունքն զլրացնելու զընդ-
եալ կը վճռէ , և Վանայ սահմանը ոտք
չկրնալու հրաման կրնէ , նա դադարող-
զի Վան կը սրտանայ , և հոն հասնելով
ինչպէս կը գրէ յիշեալ փոխ-առաջնորդը
իւր առ Պատրիարքն ուղղեալ սալտոնա-
կան նամակին մէջ . « ի մտանէն ի բո-
« ճաքս ունէր իսկեալ զկրմ ոց իւրոց զըն-
« ճանն արքունի դիմադրան ի Գարբիլ
« ճանդուցեալ սրբազան արքեպիսկոպո-
« տն . . . և մտան ի անն կուսեց անա-
« պաւին բազմեաց : Եւ որովհետեւ պատ-
« տանան չստացող անձ մը եթէ ուրիշ
մը նշանը կ'աւելի՝ պատժական օրինաց 131
յօդուածոյն որոմամբ արքեպիսկոպոսը երբ
ամիսէն մէկ անգամ իւր անարկութեան
դատաւարութիւնն է , և որովհետեւ Պօղոս
իւր հանրածանօթ ըմբատութեանը և
ստատակութեանը ազգը ներկայացնող
վարչութեան հրամանացը և դեկեղեցին
ներկայացնող կրօնական ժողովոյ որո-
ւանցը անաստեղծով՝ բռնարար կուսեց
անապարտ կը տիրապետէ , ապա ըստ
Աւետարանական բանի « Եթէ եկեղեց-
« ւոյն ոչ լուրցէ , եղիցի քեզ իւրեւ զհե-
« թեման » և զմարտաւոր . ապա այսու
իսկ թէ՛ քաղաքական և թէ՛ կրօնական
օրինքը պատժատուութեան է :

Այս այն Պօղոսն է , որ Վարչութեան
միջոցաւ իրեն դէմ արուած վճիռներն
ի պաշտօնէ թէ՛ միարանութեան և թէ՛

առաջնորդարան դրուելով , ասոնց ամե-
նուն տեղեկալ ըլլալէն ետեւ , դարձեալ
վանքը և ժողովարար կը խառնէ , կը բռ-
նակալէ . զոր յիշեալ փոխ-առաջնորդը
է յունվար 1861 թուականաւ նամակին
մէջ բացայայտ կերպիւ այսպէս կը գրէ .
« Այսպիսի անջրկելի վճռոց ինքն իսկ քաջ
« տեղեկալ է , այլ և ի նամակէ բարձու
« արքայանութեանը որ առ միարանութիւն
« կուսեց սուրբ անապարտ ի վերայ այս
« ամենայնի տակաւին ոչ զգաստանայ և ոչ
« յանձն առնու կատարել զայստիկ հրա-
« մանալ այլ ընդ վերջ տպատարութեանը
« ընդ ձեռամբ ունի զկուսեց անապարտն
« . . . և ոչ միայն այս , այլ և երբեմն զը-
« ճնայ ի կուսեց անապարտ և չըլլի ի թե-
« քմա նորա , և արտապնդէ զմիարանու-
« թիւն և զժողովուրդն , և երբեմն եկեալ
« ի քաղաքն չըլլի ի տուն տուն և ողջ-
« տորէ զարդարաւորաւ կուսակցաց իւրոց
« և որմն սերմանէ ի նստալ և յոսիս յա-
« օրուցանէ , որով նոր ի նորոց արժարձ
« զլուսնութիւնն : Ահա Պօղոսի ստատա-
« կութեան և խաղաղարարութեան անձըն-
« ակի և աշխարհածանօթ յանդիմանու-
« թիւնը թէ՛ ոչ այսպիսի խաղաղարար յատ-
« կացեալ օրինական պատիժը՝ զորմ խօսիլ
զանց կընեմք :

Ահա այս Պօղոսն է , որ ազգային իշ-
խանութեան ամեն վճռոց և հրամանացը
անստատելով վանահայրութիւնը բռնա-
կալած ժամանակ՝ անոր այդ անօրէնու-
թեանցը և ստատակութեանցը հաւաք առ-
կամը չնայող Ռաֆայէլ վարդապետին դէմ
քննու և վրէժ խնդրութեանը վառեալ
հաւանական խնդրոց մը պատուական իւր
որով առաջի կողմի ծառի մը բունին դա-
պելով և կաշկարեալով՝ այն աստիճան չա-
րաչար կը գտնակործ և ողեսպառ կը
ձգէ , զոր հաղիւ կիսամեա վիճակի մէջ
կը բերեն Վանայ առաջնորդ Խնայաւոր
սրբապետին վրայ կը թողնէ :

Ահա մի քան գլխի վախճարագոյն մե-
լութեանը զգածեալ և արդէն դատա-
ւարանալ և պատժարար Պօղոսն է , որ
հակառակ ամենայն օրինաց և արդարու-
թեան տեղեկագիրք տակաւին ի չքմեղս
հանել և անպարտ կացուցանել կը ձգնի .
զոր ջան անօգուտ վաստակ , վասն զի
տեղեկագիրն անկեղծաւ բառերը չեն
և չեն կրնար ամբաստանելոյն անգութ-
խօսութեանց և ամենի կատարու-
թեանցը զո՞չ դատող անթիւ և անհամար
խնայեալ միջոց յիշելու բարձրացեալ
կեղծանի աղաղակները լուսնեւ նա մա-
նաւանդ չեն կրնար երբեք խնդրել զը-
բառանման Ռաֆայէլից վարդապետին քոյր
Մարթա տիկնոջ լալաղ ին ծայրը որ Պօ-
ղոսի անագործն հարուածներէն ջախ-
ջախեալ եղբորը սովորները կալանդեր ,
անոր արիւնքով տիւտ վերջերը պատեր ,
և իւր բաղնայը մէջ զինքն սպաննող Պօ-
ղոսը չարաչար անկեղծ իւր հոգին վը-
շելը իւր աչքով տեսնելու և որուն անըն-
նական այս տարապարտ և տարածած
մահուան կիկիծը ցարդ իւր կեանքը կը
սպառէ , և իւր ողին կը գալարէ . ահա՛ այդ
Մարթան է որ ձեր ոտքը դիմելով իրա-
ւունք և արդարութիւն կը գոչէ , ցաւա-
կից և ծայրակից ունենալով իւր հօրեղ-
բորդի Հայրապետ Շիրակեանը . ապա
ներեցէք , Տեա՛րք իմ , յիշեցէ՛ք Ձեզ որ
դատարաններն արդարութեան կայա-
րաններ են , ուր արդարութեան դերա-
դոյն դատարանն աներեւելով անպի-
ղատ հաւակով . մի վարանիք օրինաց արդար
արամագրութիւններն արտասանել յուն-
կըն ամբաստանելոյն :

Արդ թո՛ղ տուք ինձ Արժ. դատաւոր ,
որ ամբաստանելոյն դարձած այդ մահա-
պարտութեան արժանի ոճիրը մի առ մի
հաստատեմ :

Հեղեւել Բա՛ն

Լրագրոյ 1654՝ 1656—1659 թի-
ւերուն մէջ է . Տնտեսեան Էֆէնտի
ն . Ս . Թաշճեան Էֆէնտի հայոց ե-
կեղեցական ձայնագրութեան վրայ
հրատարակած դատագրքին վրայ
գլխաւորութիւնները ըրած էր . այս
անգամ Թաշճեան Էֆէնտի վերջիշ-
եալ գլխաւորութեանց դէմ պատառ-

խան մը զրկած է մեզ ի հրատարա-
կութիւն , բայց իրիտ երկար ըլլա-
լուն՝ գլխաւոր մասերը միայն քա-
ղերով կը հրատարակեմք : Յիշեալ
գրութեան իմաստն որոշակի ցուցնե-
լու համար քանի մը մասի կարելի է
բաժնել :

Նախ՝ Թաշճեան Էֆէնտի կը յայ-
տարարէ թէ ինք Տնտեսեան Էֆէն-
տիի դատագիրքը ոչ տեսած է և ոչ
ալ անոր գոյութիւնը լսած : Հետեւա-
բար Տնտեսեան Էֆէնտի իւր ըն-
դօրինակութիւն ցուցած 13 կտոր
պարբերութիւններուն վեցը՝ որոնք
հայկական ձայնագրութեան կը պատ-
կանեն , ընդօրինակութիւն չեն : Եթէ
քիչ չառ նմանութիւններ ալ ունե-
նան , քանի որ այն բացատրութիւն
ներն հայկական ձայնագրութեան
հիմնական սկզբունքներն են , զորս
բացատրելու զոգն ի հարկէ՝ միևնոյն
բժով բացատրելու կ'ստիպուի , հե-
տեւաբար Տնտեսեան Էֆէնտի բնաւ
իրաւունք չունի զանոնք իրմէ ընդօ-
րինակելու ցուցնելու : Մանաւանդ
Տնտեսեան Էֆէնտի իւր կարողու-
թեան սահմանն անցած և շատ բարձ-
րերը թուած է , կըսէ , երբ կը հա-
մարձակի համայն երաժշտաց առջև
յայտարարել երկնային փառանքում
ըսուած պարբերութեան համար թէ
« այս գրութիւնն իւր տուած բացատ-
րութեանը չկար արեւելեան որ և իցէ
երաժշտութեան մէջ , այլ միայն ինք
առաջին անգամ գործածեալ է զայն ,
հիմնելով ի վերայ Աբաղայի փոխան-
ցում՝ ըսուած կանոնին Եւրոպական
երաժշտութեան » : Իբր թէ Եւրո-
պական Սքալան իւր դիւան եղած
ըլլար , և կամ մինչև հիմա ոչ ոք չէր
գիտցած զայս , այլ ի գրաշարութեան
ի ձայնագրադիտութիւն բարձրացող
Տնտեսեան Էֆէնտիի գիւտն եղած
ըլլար :

Երկրորդ՝ թէ Տնտեսեան Էֆէն-
տիի ցուցած ընդօրինակութեանց
մնացեալ 7 կտորներն իբր չեն , այլ
առնուած են նոյնութեամբ բողոքա-
կանաց Սրբապետ անուն Նուագարա-
նէն , զորս Թաշճեան Էֆէնտի կը նշա-
նակէ թուահամարներովը հանդերձ ,
և կ'աւերցնէ . « Թէ և Տնտեսեան
Էֆէնտի երաժշտական ընդհանուր
բաժանմանց մասին իւր հետեւողու-
թիւններ ըրած ըլլալը կ'ակնարկէ ,
այլ՝ քանի որ այս 7 պարբերութեանց
մէջ մասնատրապէս չի նշանակել իւր
ուստի առած ըլլալը , ասով ընթեր-
ցողները կը խաբէ , իրմէ ընդօրի-
նակեալ ցուցնելով այն 7 պարբե-
րութիւններն՝ որոնք իրենք չեն .
և այսպէս , կրնէ Թաշճեան Էֆէնտի
էջ տողի չափ բողոքականաց Նուա-
գարանէն իւր քանահաճ փոխառու-
թեամբ (այսինքն ուրիշ հեղինակաց
հետեւողութեամբ) եղած ընդօրինա-
կութիւններն իրմէ ընդօրինակեալ
կը հրատարակէ Տնտեսեան Էֆէնտի
և աշխարհի առջև նշանակ ըլլայ :

Երրորդ , Թաշճեան Էֆէնտի կը
ցուցնէ թէ ինք Տնտեսեան Էֆէնտի
նման ինքզինքը հեղինակ չհամարե-
լով՝ միայն աշխատակից մ'եղած է
յիշեալ դատարարին , որչափ որ իւր
քաջահմուտ վարպետէն՝ Գ . Երան-
եանէն առած է , և որքան որ նե-
րած են իւր բաղմոժամանակեայ հրմ-
տութիւնն և փորձաւորական վարժու-
թիւնն այս արհեստին մէջ : Այն ե-
րաժշտական սահմանները զորս Տն-
տեսեան Էֆէնտի բժանիդրութիւն
ընելով իւր սխալ կը համարէ , զա-
նանք գաղղիներէն դատագրքերէ
թարգմանելու տուած է , որոնք ժա-
մանակին հեղինակուած և ամենէն
ընդունուած սկզբունքներ ըլլալով ,

ինքն թաշկան էֆէնտի հայկական
ձայնագրութեան սկզբնապէս հետ հա-
մաձայնեցնելով աւանդէր է իւր գա-
նադրքին մէջ, և այս պատճառաւ
հարկ չէ համարեր իւր հետեւող-
թեանց մասին բացատրութիւն տալ
իւր կաւելցնէ թէ, Տնտեսան էֆէն-
տի որ առանց վարժապետ մը ունե-
նալու և առանց աշակերտ մը իսկ
ցուցնելու ինքզինք հեղինակ և վար-
ժապետ կը համարի և իւր դասու-
ղիքը բոլորովին նոր կը ներկայա-
ցնէ, իւր հետեւողութիւնները պէտք
է մի առ մի թուէ, որպէս զի իւր
նոր հեղինակութիւնները պայծառ
երևան: Կերևի թէ այս ալ ըլլալիք
չունի, վասն զի Տնտեսան էֆէնտի
իւր դասագրքին փորձառութեամբ
կատարելագործուելու պէտքն յայտ-
նէր է: այս փորձառութիւնն ալ զիւր
թափելով, գիր շարքով և գիրք տը-
պելով շատացուի, այլ կանոնաւոր
գառառութեամբ և յարատեւ մշա-
կութեամբ, թաշկան էֆէնտի յատ-
կապէս յառաջ կը բերէ այն երկու
հատուածները՝ դորս մեք ալ նոյնու-
թեամբ հաս կը գնենք: Թաշկան է-
ֆէնտի ըսեր է թէ, «Չայնը մարմնոց
տատանմամբ ընկերաց յերկրի տեղի-
քով տարաւորութիւնն է»: Տնտես-
ան էֆէնտի զայս սխալ համարելով
որպէս թէ ուղիւր է ըսելով թէ
«պէտք էր գտնէ ըսել» մարմնոց բախ-
մամբ: Թաշկան էֆէնտի իւր հե-
տեւած գաղղիացի հեղինակին գրա-
ւած յառաջ կը բերէ որ է. Լը սոն է
լէմփրէթիօն փոփոխի սիւռ Լօուկան
որ լուի փառ լա Ֆլաւփօն տէ քոռ:
Թաշկան էֆէնտի ըսեր է. «Երա-
ժշտութիւնը մարդու հոգին շար-
ժելոյ արհեստն է, ձայնից միջոցաւ
զնոյտ հաճոյական կերպով յորինե-
լով և յարգարեւելով»: Տնտեսան է-
ֆէնտի այս հատուածը ճապարհ հա-
մարեր է, բայց թաշկան էֆէնտի
մտոր ալ գաղղիներէն բնագիրը կը
ցուցնէ որ է. Լա միւզիք է Լառ տէ-
մուփուառ Լամ օմօպէն տէ սոն, փո-
փոխի է քօմպիլէ տիւն մանիէռ ազ-
ռէտայլ ա Լօռէյլ, Յետոյ յառաջ կը
բերէ Տնտեսան էֆէնտի մէկ հա-
կատութիւնը որ ըսած է. «Հայկական
ձայնագրութեան մէջ ամեն տեսակ
երգերու բաղկումը իւր բառ կը
դատուին յիշարժութեամբ: Թաշ-
կան էֆէնտի կը հաստատէ թէ Հայ-
կական ձայնագրութեան մէջ կան
այնպիսի բաղկումներ որք յիշար-
ժէս ալ կըլան: Բայց կըսէ թէ Տն-
տեսան էֆէնտի իւր թէ ասոնց ալ
ուղիղ ցուցեր է իւր ձեռագրէն, ա-
ռանց նշանակելու թէ անոնք ալ ըն-
դօրինակութիւնն են բողոքականաց
Նուագարանէն:

Չորրորդ, Թաշկան էֆէնտի կը-
սէ թէ իւր դասագրքին մէջ երգե-
րու զօրութեանց ֆէշիլ չդնելու պատ-
ճառն այն է որ արեւելեան եղանակ-
ներուն ամենն ալ սովորաբար ֆէշ-
կերգուն են: Եւ թէ հաւատարմաբար
մեն կանոնն ալ անոր համար չէ գը-
րած որ եկեղեցական երգոց մէջ շատ
քիչ կը գործածուին, բայց ինքը պա-
տարագի երգոց մէջ գործածած է
եղեր: Սուր նշանին համար կըսէ թէ
«Տնտեսան էֆէնտի շատ մը շաղ-
կաղփութիւն ընելէ վերջը գործելալ
իւր ըսածը հաստատեր է: Եւ ինչն նա-
եւ թէ խաղերու խժապուր համարած
անուններն որ մը հաճելի պիտի գտ-
նուէր, բուն հայկական անուններ են
և քնար հայկականի ժամանակ ալ
հրատարակուած, և վեհ. կաթողի-
կոսն ալ սիրով ընդունած և վաւե-
րացուցած է, որով և նուիրագոր-
ծուած:

Հուսկ յետոյ Թաշկան էֆէնտի

կըսէ թէ, Տնտեսան էֆէնտի այս-
պիսի տարօրինակ քննադատութեան
մը գիտելու շարժումը ինչն է որ
ինք (Թաշկան էֆէնտի) ձայնագրու-
թեան արհեստին մեծագոյն առ-
թիւնը հարուածէր և վեհ. կաթո-
ղիկոսին շնորհիւ այս նշանակալի հա-
տեր է: Տնտեսան էֆէնտի թէ և
զինքը քանքարալծաքայց կը կործէ,
բայց ինքը 11 ամիս ի Ս. Էջմիածին
մնալով՝ եկեղեցական ձայնագրու-
թեան քաջ հմուտութիւն ունեցող ա-
շակերտներ հասուցեր է: մինչդեռ
Տնտեսան էֆէնտի ամբողջ տարի-
ներ ի Ս. Երուսաղէմ մնալու ուրա-
խութիւնն ունեցեր է, բայց արդեօք
իւրեւ իւր գիւտը պարծած գրու-
թեամբ քանի՞ աշակերտ հասուցած
է: Ուստի և կըսէ թէ Տնտեսան
էֆէնտի այս ընթացքը նախանձէ
յառաջ եկած առեւտրութիւն մ'է, ինչ-
պէս որ ուրիշ անգամ ալ լրագրի մը
մէջ իւր գրչէն ելած յօդուածով մը
այդ առեւտրութիւնը յայտնէր է, թէ
ինչպէս կըլլայ որ երկու ամուսն
մէջ Թաշկան կարող կըլլայ Ս. Յա-
կոբայ և Ս. Ստեփանոսի շարակա-
նները ձայնագրութեան մը կարգադրե-
լու աշակերտացը, և այն, և ասիկայ
իւր խաղերով ինչն ցուցնելու ուղած
էր, բայց վեհ. կաթողիկոսը չէ
հաւատարմէր այս զրախօսութեանց,
իւր աչքով տեսածին հաւատալով,
և զինքն ալ քաջալերէր է, և այն
Թաշկան էֆէնտի նաեւ երաժշտա-
կան յանձնաժողովին վրայ քանի մը
խնդիրներ կը յիշատակէ, որք դա-
սագրքի խնդրոյն վերաբերեալ ԼԵՒ-
լախուն համար արժան չենք համա-
րիւր հոս յիշել: Թաշկան էֆէնտի
դասնքը ալ իւրեւ Տնտեսան էֆէն-
տի իւր գէմ ունեցած առեւտրութեան
պատճառ կը համարի, և Նուագ Օս-
մանեանի վրայ անոր ըրած մէկ ակ-
նարկութեանն ալ առայժմ չուզեր
պատասխանել, դասագրքի խնդրէն
գուրա ըլլալուն համար, և այսպէս
կը վերջացնէ իւր զրկած երկու գրու-
թիւնը:

ԵՅԼ ԵՒ ԵՅԼ-Բ

Մըշէն և Ենի Ենի Բէ Են:—Չկայ
մէկը որ այս գարմանակի միջամեն-
րուն բարքն իւր հետադասութեանց
առարկայ ըրած առեն՝ սոցա իրերաց
հետ հաղորդակցելու մասին ունեցած
ճարպիկութեան և ցոյց տուած նշա-
նաւոր հանճարեղութեան վրայ չգար-
մանայ և շնորհգործութիւնն այս տեսարա-
նէս Հասարակաց վտանգի մը լուրն
արագութեամբ կը տարածի հաղա-
րաւոր անհատներէ բաղկացեալ գաղ-
թականութեանց մէջ, մինչդեռ այս
լուրերս տանողներն շատ անգամ
մէկ կամ երկու յառաջակարգ պա-
հանորդ միջնակներ են: Սոցա հա-
ղորդակցութեանց եղանակն անհա-
կանաբար միտցած է մինչեւ ցարդ, և
այս մասին ամենէն աւելի հաւանա-
նական երեցող էնթոսիսթիւնը ու
եղած է թէ ասոնք իրենց փոքրիկ
շարժուն եղջիւրներով տեսակ մը
գործողութիւն կամ շարժումներ կը-
նեն: Այսպէս ուտելիք գտնելու և
շտեմարտներու համար առաջատակու-
թեան եղած միջինն մը վերագործին
երբ ուրիշ միջոց մը հանդիպել, եր-
կուքն ալ կանգ կառնուին, քանի մը
վայրկեան շարժական եղջիւրնին յիւ-
րաւոր կը քսեն, ապա մին իւր բնա-
կարանը կը գառնայ, իսկ միւսն ըն-
թացքը փոխելով ուղղակի գէպ ի
առաջնոյն իրեն բնուր գտած տեղը
կը գտնէ: Թուի իմն թէ եղջիւրնե-
րու իրերաց շփումը պարզապէս տե-

տակ մը ողջունատութիւն ըլլայ,
ինչպէս որ երկու գրացիք կընան
իրարու ձեռք սեղմել, մինչդեռ
խոտակցութիւնը բերանով կըլլայ:
Բաւ Լանուտու ուսուցչին, որ անց-
եալներն յատուկ անդեկագիր մը
մտաւոյց այս նիւթին վրայ Բրուսիոյ
Հոնէնան գաւառաց բնագրատման
ընկերութեան, միջինք հնչող գոր-
ծիք մ'ալ ունին որ պիտի անհրաժեշտ
միջոցներն կընմանի: Արդ՝ եթէ գործիք
մը ունին, անշուշտ գործածելու հա-
մար է այն, և թէպէտ սորա պատ-
ճառած ձայնն ընդհանրապէս զգալի
չէ մարդկային ականջաց, բայց և
այնպէս այս ձայնին տոնիճանը լաւ
զարգացեալ լեզու մ'արտասանելու
բաւական կընայ ըլլալ: Յիշեալ ուսուցչի-
նք բաղում անգամն մարեր է որ խո-
շոր միջնոց գուճարտակներէն ստիւլու
նման տկար ձայն մը կուգայ՝ երբ
գրգռելու ըլլաւ զիրենք, Բուր է որ
առայժմ կը մնայ այնպիսի գործիք
մը չինել, որով կարենան լուրի այն-
պիսի ձայններ որք հասարակաբար
բոլոր չեն, ինչպէս որ անասաների
ճառագայթք այս եղանակաւ լուսա-
ւոր կը գառնան: այն առեն թերեւ
գիտուններէն մին կարենայ միջնոց
սեփհական այլ և այլ բարբառաց
բաղդատական քերականութիւնն ալ
իւրոյ հանել:

Ե.Ր.Գ

Աղդ. հիւանդանոցի ոնպհական
կալուածներէն Ենի գուրէյի գուր-
սը հիւանդանոցին գէմ գառնած
քան հազար տունի կանկաւառ բեր-
քերը ծախս ըլլալով, այժմէն կը
ծանոցուի արդի հասարակութեան
թէ ո՞ր կողմ յիշեալ բերքերը
գնել թուականէն մինչև տասն և
հինգ որ կընայ Մեծ Նոր խանը Բ.
49 հիւանդանոցի գրասենեակը գալ
հարկ եղած սակարկութիւնն ընելու
համար:

1875 ապրիլ 10 Ի Ենի հիւանդ.
Գրասենեակի Աղդ. հազար տունի
հիւանդ. թեան գործակալ
Մեծ Նոր խան թ. 49 Ս. Մ. Հիւանդանոց

ՅՈՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ուսանիւց քաղքի մը մէջ քանի
մը հայ գերդաստանաց քով կրօ-
նական հոգեւոր անձ մը կը մնալու-
ուի, որն որ Հայերէն, Գաղղիերէն
ու Գերմաներէն լեզուաց վարժ ըլ-
լայ ու նոյն ընտանեաց քով գառն-
տուութիւն ընէ: Սոյն ընտանիքն ի-
րեն տարեկան հարիւր Միստառ ոս-
կի կը խոտանան. բայց կարող է նոյն
հոգեւոր անձը նաեւ ուրիշ ողջաց ըն-
տանեաց քով ալ ուսուցչութեան
դասունենալ և իրեն տարեկան ծախ-
քը ու ապրուստը հանել առատու-
թեամբ:

Աղէկ միտ գնել պէտք է, որ
այն անձը միմիայն Կ. Պօլսոյ Պատրի-
արքին իրաւասութեան տակ պիտի որ
ըլլայ:

Առիւթ մանրամասն տեղեկութիւն
կրնայ ստանալ Ստորագրեալ
Պրաչալ Գրէշէ Թեմէն
26 մարտ 1875

ՀՐԱՐԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՆԻ ԵՆԻ

ՀԵՂԻՆԱԿ

*** ԱՐԲՍՅ

Թարգ մանց Մ. Մամուրեան
Չմիւսնիւր Տպագր. Տէմէն
Այս գիրքն արուեստահար գործ
մ'է. ոչ բանական, եւ ոչ պատմու-

թիւն է. ինչպէս որ վերնագիրն ըստ
բաւականին կը յայտնէ:
Մինչեւ արեւ յօրինող քահանայն կար-
գինալ Ուսուցչէնի ֆէնէլօնի, Գամիւ-
սի ընթացքը բռնած է:
Սոյն վիպասանութիւնը 4 հատու-
րէ բաղկացեալ պիտի ըլլայ, որք հետ-
ըզհետ պիտի հրատարակուին: Իւ-
րաքանչիւրին զինք 12 դահեկան:
Կը գտնուի Կ. Պօլսոյ Չաղմաքը-
լար փողոց թիւ 20 Գաղմֆեան եղ-
բարց գրատունը, եւ Չմիւսնիւր Տէ-
մէնաց վաճառատունը:

Ի Լ Ա Ն

Ստորայը Հիւանդանոցի պաղը խառն-
մէլէրի իշուն էճողարը Էլպիսէ անպա-
րնտան վերլմէք ի զրէ տօքսան պիւր
սէնէսինտէ գալմ վէ իմալ օլունաճաղ-
էլպիսէլէրին գալմիյէ վէ ինչալմիէ
Իւհրէթլէրի ֆիյալմը մաալիմէ իլէ
թալիպի էօհտէսինտէ օլուպ, Նիսանը
րումինին իկիւմի ալմընը ճիւմա իւ-
թէսի կիւնի գարարը գալմիսի վէրի-
լէճէլինտէն, ֆիյալմընը թէնդիլի իլէ
գալմ վէ իմալիսէ թալիպ օլունարըն
եէվի մէղքիւրտէ Տարի Շուրալի
առքէրիյէ կէլմէլէրի:

17 Նիսան 1875 Պապը Սէրասքէրի

Իզմիտ ֆապրիքայի Հիւանդանոցի
իշուն մուպայիտ օլունաճաղը պուռ-
տան մուքատտէմ իյան օլունան 150
000 քըյէ քըրըմ մէլէզ եալաղըրը-
նըն պէհէր քըյէսի 17 վէ 160 000
քըյէ տօպրօճա չիւլայի եալաղըրըն
պէհէր քըյէսի 16 զրուշա օլուրաք
թալիպլէրի էօհտէսինտէ օլուպ, Նիսա-
նը րումինին եիթմի պիւրնի փաղար
իլմէսի կիւնի գարարը գալմիսի վէ-
րիլէճէլինտէն, իմա իլմէլէյէ թալիպ
օլունարըն եէվի մէղքիւրտէ Տարի
Շուրալի առքէրիյէ կէլմէլէրի:

17 Նիսան 1875 Պապը Սէրասքէրի

Հէր Բիմին եէլմինտէ տօքսան սէ-
նէսի չուպլմընի հայէթլէրին քատար
թալիսնալմը լաճմիյէ փուսուլարը վար
իտէ, տօքսան պիւր սէնէսի մայիս Նի-
հայէթլէրին գառար այնէն վէ եալաղ
պէտէլէն թալիպ իմմէլէրի լաղըմ
կէլիպ թալիսի մէղքիւրտէն սօնրա
հէր քիմին եէլմինտէ տօքսան սէնէ-
սինտէն լաճմ փուսուլարը պուրունուր
իտէ քապուր օլունայարաք պալմալ
նաղարըյա պաղըլաճաղը մալիւմ
օլմաղ իշին իւսնը քէլմիյէլէյէ իւլ-
թիտար օլունտու:

15 Նիսան 1875 Պապը Սէրասքէրի

Թօլիսանի ամիւրէ իշուն լուզու-
մի օլուպ միւնաքատայէ գօնըլան պէշ
պին թօնէլալմ պիւրնի ճիւն Նի-
քապըլ մաալէն քէմիւրինին պէ-
հէր քանթարը օն տէրթ զրուշա օ-
լարաք թալիպի էօհտէսինտէ օլուպ,
Նիսանը րումինին իկիւմի իլմինի սա-
լը կիւնի գարարը գալմիսի վէրիլէճէ-
լինտէն, տօհա աշաղը ֆիյալմըն ի-
թալիսնալմ թալիպ օլունարըն եէվի
մէղքիւրտէ Տարի Շուրալի առքէրիյէ
կէլմէլէրի:

10 Նիսան 1875 Պապը Սէրասքէրի

Իսլիմա ֆապրիքայի հիւանդանոց
իշուն լուզումի օլուպ, միւնաքատայէ
գօնըլան իլի եիւղ պին գըյէ տօպրօ-
ճա ճըկայ վէ եալաղ իսլիմալարըն պէհէր
գարիլէլէրի եալաղըրըն պէհէր
գըյէսի օն եէտի զրուշա օլարաք թա-
լիպի էօհտէսինտէ օլուպ, Նիսանը րու-
մինին իկիւմի պիւրնի փաղար էր-
թէսի կիւնի գարարը գալմիսի վէրիլ-
լէճէլինտէն, տօհա աշաղ ֆիյալմը-
լէ իլմ իլմէլէլէլմ թալիպ օլունարըն

Վ. Ռ. ՍՈՒԿԵՆ,